

Resultat från inventeringar av kungsörn i Sverige 2017

Nationell sammanställning över länsstyrelsernas resultat från
inventeringar av kungsörn

RESULTAT FRÅN INVENTERINGAR AV KUNGSÖRN I SVERIGE 2017

Rapport från Viltskadecenter, SLU 2017-4

Författare: Maria Levin¹, Michael Schneider² & Lovisa Nilsson¹

Omslagsbild: Kungsörnar på södra Gotland. Foto: Johan Månsson

Utgivare: Viltskadecenter, Institutionen för ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet

Utgivningsort: Viltskadecenter, Grimsö

Utgivningsdatum: 2017-10-25

Version: 1.0

ISBN: 978-91-984193-0-6

© Viltskadecenter, Institutionen för ekologi, SLU

Viltskadecenter

SLU, Grimsö forskningsstation

730 91 Riddarhyttan

www.slu.se/viltskadecenter

Rapporten kan laddas ned som pdf-dokument från Viltskadecenters webbplats.

¹ Viltskadecenter, Institutionen för ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, 730 91 Riddarhyttan

² Länsstyrelsen i Västerbottens län, 901 86 UMEÅ

Innehåll

Inledning	2
Mål för kungsörnen.....	2
Metodik	3
Inventeringens utförande.....	3
Kriterier för att fastställa en häckning.....	5
Dokumentation	5
Resultat	6
Karta	8
Diskussion	9
Nuvarande inventeringssystem	9
Kungsörnsstammens utveckling	9
Litteratur	11

Inledning

De stora rovdjuren björn, varg, lo, järv och kungsörn är en del av Sveriges natur som har fått alltmer uppmärksamhet med åren. En fungerande och anpassad förvaltning av arterna är en förutsättning för att målen som har satts för rovdjurens antal, utbredning och påverkan på människors liv ska kunna nås och utvärderas. Därför behöver de förvaltande myndigheterna bra kunskap om rovdjursstammarnas storlek, spridning och dynamik. Denna kunskap tas fram med hjälp av omfattande inventeringsinsatser.

Enligt 8 § i förordning (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ansvarar länsstyrelsen för inventeringen av de stora rovdjuren i respektive län. Inventeringarnas resultat ska lämnas till Naturvårdsverket. Enligt 9 § samma förordning ska Naturvårdsverket varje år granska och fastställa de av länsstyrelserna inlämnade inventeringsresultaten. För kungsörn har Naturvårdsverket gett Viltskadecenter i uppdrag att sammanställa den information som länsstyrelserna lämnar in.

Norge och Sverige har under de senaste åren genomfört en gemensam översyn av inventeringsmetodikerna för björn, varg, järv och lo. En gemensam inventeringsmetodik underlättar jämförelser mellan länderna, sammanställningar på skandinavisk nivå och den förvaltning av rovdjursstammarna på populationsnivå som eftersträvas (Linnell, m fl, 2008). För kungsörn har ett sådant samordningsarbete varit ganska intensivt under tidigare år och även innefattat Finland. Arbetet utmynnade bland annat i en gemensam rapport (Ekenstedt och Schneider, 2008), men sedan dess har metodutvecklingen skiljt sig åt en del i Norge och Sverige. 2012 inleddes en förnyad översyn av övervakningssystemet för kungsörn i Sverige. Arbetet har intensifierats under 2016 och 2017 och en arbetsgrupp med representanter från en länsstyrelse i respektive förvaltningsområde och från Kungsörn Sverige är tillsatt för att jobba med frågan och arbetet är tänkt att avslutas 2018. Under tiden då översynen pågår fortsätter Viltskadecenter att sammanställa länens inventeringsresultat så som man gjort sedan 2004.

I denna rapport redovisas en nationell sammanställning av länsstyrelsernas inventeringsresultat beträffande antalet besatta revir och kända häckningar av kungsörn som registrerades 2017.

Mål för kungsörnen

Inventeringarna är avgörande för att man ska kunna bedöma om man når de mål som satts för kungsörnen på såväl nationell (jämför Naturvårdsverket, 2013) som regional (till exempel Schneider, 2006) nivå.

Enligt regeringens proposition om En hållbar rovdjursförvaltning (prop. 2012/13:191, s 47) är målen för kungsörnen att kungsörnsstammens referensvärde för gynnsam bevarandestatus ska vara minst 150 registrerade häckande par när det gäller populationen i Sverige. Riksdagen har i sitt beslut den 10 december 2013 (bet. 2013/14:MJU7, rskr. 2013/14:99) förtydligat det av regeringen föreslagna målet för kungsörnspopulationen på så sätt att den anser att begreppet *antalet registrerade häckande par avser antalet par som har lyckats med häckningen*.

När det gäller utbredningsområdet i Sverige ska kungsörnens referensvärde för gynnsam bevarandestatus vara hela landet. Betydelsen av ”referensvärde” följer definitionen enligt EU:s art- och habitatdirektiv (direktiv 92/43/EEG) och innebär således det lägsta antalet djur som behöver finnas i Sverige, respektive det minsta området där arten behöver förekomma. Referensvärdet för populationen är därför inte det antal djur som ska finnas i landet, utan den lägsta gränsen för populationens storlek. Inga övre gränser har satts för rovdjurspopulationerna i Sverige. De ska istället bestämmas av de naturliga förutsättningarna och en eventuell nödvändighet att anpassa antalet djur i vissa områden för att förhindra allvarliga problem. Riksdagen utgår också från att ansvariga myndigheter aktivt arbetar med åtgärder för att stödja kungsörnsstammens tillväxt och vidare utbredning och framhåller vikten av att kungsörnens behov av livsmiljö tillgodoses.

Metodik

Inventeringsmetodiken följer Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn, ändrade genom föreskrifterna NFS 2012:1, NFS 2012:12 och NFS 2014:23. Vid inventering av kungsörn ska den inventeringsmetod användas som anges i bilaga 1 till föreskrifterna (som i sin senaste lydelse finns i NFS 2014:23 samt i den konsoliderade versionen ¹ av grundföreskrifterna NFS 2007:10).

Inventeringens utförande

Det är länsstyrelserna som har ansvaret att inventera rovdjuren. När det gäller kungsörn samverkar länsstyrelserna i stor utsträckning med *kungsörngrupperna*, som tillhör de ornitologiska regionalföreningarna och som är organiserade i föreningen Kungsörn Sverige.

¹ <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Foreskrifter-allmannarad/NFS/2007/NFS-200710---Inventering-av-bjorn-varg-jarv-lodjur-och-kungsorn/>

I Norrbottens län samt i området väster om odlingsgränsen i Västerbottens län och motsvarande fjäll och fjällnära områden i Jämtlands län är det främst länsstyrelsernas fältpersonal som genomför inventeringen av kungsörn. Öster och söder därom är det framför allt kungsörngrupper som genomför fältarbetet, ofta på uppdrag av respektive länsstyrelse. Inventeringsresultaten sammanställs av länsstyrelserna och kungsörnsgrupperna i respektive län och rapporteras av länsstyrelserna till Viltskadecenter.

Metodiken för inventering av kungsörn beskrivs på ett övergripande sätt i bland annat den nationella förvaltningsplanen för arten (Naturvårdsverket, 2013). Allmänt vedertagna inventeringsmetoder för fågel är olämpliga för inventering av kungsörn, varför en särskild metodik har utvecklats för arten. Eftersom kungsörn häckar i olika naturtyper anpassas metodiken också utifrån detta.

Målet med inventeringsverksamheten är att i möjligaste mån inventera kungsörnspopulationen i hela utbredningsområdet och att besöka alla kända revir minst en gång under häckningsperioden (februari–augusti) varje år. Inventeringen är uppdelad i två delar; en insats på våren och en på sommaren. Syftet med vårinventeringen är att konstatera revirhävdande par, ruvande fåglar eller ensamma individer i kända revir. Syftet med sommarinventeringen är att dokumentera häckningsresultat. Vid sommarinventeringen räknas antalet ungar och om möjligt bedöms ungarernas ålder. Ringmärkning av ungar genomförs i en del fall.

Antalet *kända revir* uppdateras årligen och omfattar även historiska revir och således områden där det idag inte finns kungsörnar. Antalet *kontrollerade* och *besatta revir* ger en bättre bild av inventeringsinsatsen och av kungsörnsstammens aktuella status.

Även om begreppen *besatta* och *kända revir* används, saknas fastställda definitioner för dessa i inventeringsföreskrifterna. Av denna anledning redovisar en del länsstyrelser och kungsörngrupper i samma län olika uppgifter om antal revir i dessa kategorier. En diskussion om detta finns i Nordkalottrådets kungsörnsrapport (Ekenstedt och Schneider 2008). I rapporten presenteras nio kriterier som kan användas för att avgöra om ett revir ska betraktas som besatt. Kungsörnsgrupperna använder sig av dessa kriterier, medan länsstyrelser har efterfrågat en tydligare instruktion från Naturvårdsverkets sida. Detta är en av frågorna som kommer att tas upp vid den pågående översynen av inventeringssystemet för kungsörn.

Kriterier för att fastställa en häckning

Enligt gällande inventeringsföreskrifter ska följande kriterier användas för att fastställa häckning av kungsörn:

1. Påbörjad häckning av kungsörn får fastställas tidigast då ruvning påbörjats.
2. Häckning ska anges som: lyckad häckning, häckning med okänt resultat eller misslyckad häckning.
 - a. Lyckad häckning av kungsörn ska bedömas om
 - i. synobservation görs i boet tidigast den 1 juni av minst en unge
 - ii. synobservation görs före den 15 september av minst en flygg unge som observeras i ett känt revir.
 - b. Häckning med okänt resultat ska bedömas om
 - i. synobservation görs i bo av ägg och/eller av ruvande fågel
 - ii. synobservation görs i boet av minst en unge före den 1 juni, varefter inget återbesök har gjorts.
 - c. Misslyckad häckning föreligger om
 - i. ingen unge, död unge, rötägg eller äggrester konstateras i bo före den 15 juli, där tidigare under inventeringsperioden ruvande fågel, ägg eller unge konstaterats.

Dokumentation

Enligt Naturvårdsverkets inventeringsföreskrifter ska dokumentation av rovdjursobservationer ske genom länsstyrelsernas inventeringsansvariga och fältpersonal samt samebyarnas och organisationernas inventeringssamordnare i Naturvårdsverkets tillhandahållna databas. Det är länsstyrelsen som ansvarar för att samtliga observationer av betydelse för inventeringsresultatet dokumenteras i databasen. När det gäller kungsörn finns dock för närvarande ingen databas på den svenska sidan som kan användas för en sådan dokumentation, även om Rovbase har börjat testas med avseende på kungsörn i till exempel Västerbotten. Länsstyrelserna har löst registerhållningen av data om kungsörn på olika tillfälliga sätt. Viltskadecenter hämtar därför in inventeringsresultaten gällande kungsörn direkt från länsstyrelserna. Någon närmare granskning av inventeringsresultaten görs i dagsläget inte av Viltskadecenter eller Naturvårdsverket.

Resultat

För år 2017 redovisas totalt 449 besatta revir av kungsörn i Sverige. I reviren konstaterades 232 häckningar av kungsörn, varav 201 lyckade (tabell 1 och figur 1). 25 häckningar misslyckades och för 6 häckningar är resultatet okänt. De lyckade häckningarna var fördelade på 12 län. Flest lyckade häckningar konstaterades i Norrbottens (41 st), Gotlands (38 st) och Västerbottens län (35 st). Knappt två tredjedelar av de lyckade häckningarna fanns inom renskötselområdet.

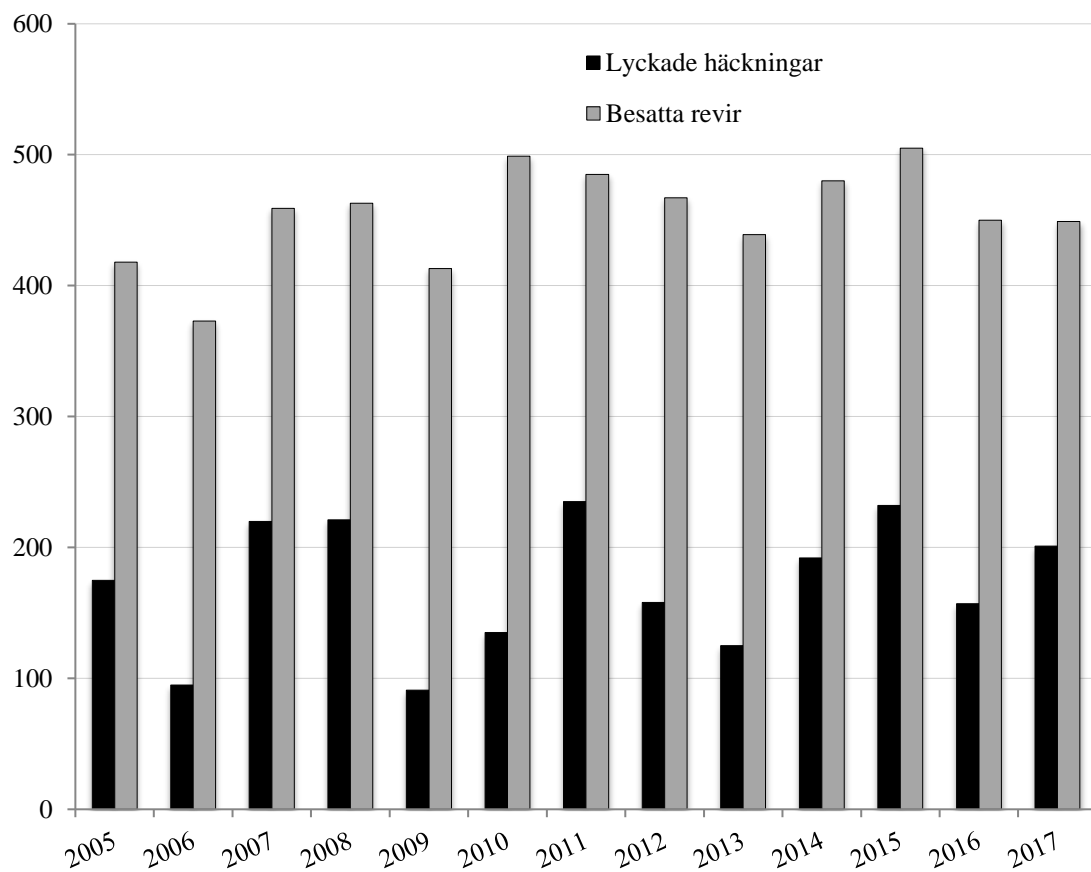
Tabell 1. Antal häckningar och revir av kungsörn rapporterade av länsstyrelserna inventeringssäsongen 2017. Källa: Länsstyrelserna och Kungsörn Sverige.

Län	Antal häckningar 2017				Revir 2017		
	Lyckade	Okänt resultat	Misslyckade/Avbrutna	Totalt	Redovisade besatta revir	Besökta (kontrollerade)	Kända revir
Stockholm	0	0	0	0	0	0	0
Uppsala	0	0	0	0	0	1	1
Södermanland*	0	0	0	0	0	0	2
Östergötland	0	0	0	0	1	3	3
Jönköping	2	0	1	3	4	4	5
Kronoberg	1	1	0	2	2	11	11
Kalmar	1	0	0	1	1	1	1
Gotland	38	0	4	42	59	61	61
Blekinge	0	0	0	0	0	0	0
Skåne	3	0	4	7	7	10	10
Halland	0	0	0	0	1	3	3
Västra Götaland	0	0	0	0	0	0	0
Värmland	1	0	0	1	6	9	10
Örebro	0	0	1	1	1	2	2
Västmanland	0	0	0	0	0	0	0
Dalarna	18	0	3	21	41	59	60
<i>Varav i rensk.omr.</i>	2	0	2	4	9	11	12
Gävleborg	12	0	3	15	24	24	28
Västernorrland**	18	0	2	20	46	49	64
<i>Varav i rensk.omr.</i>	13	0	1	14	33	40	43
Jämtland	31	1	5	37	46	104	144
Västerbotten	35	4	2	41	98	170	195
Norrbotten	41	0	0	41	112	254	254
Hela landet	201	6	25	232	449	765	854
<i>Varav i rensk.omr.</i>	122	5	10	137	298	579	648
<i>Varav utom rensk.omr.</i>	79	1	15	95	151	186	206

*Ingen inventering genomfördes i Södermanland 2017.

**Uppgifterna för Västernorrland är ofullständiga. De kommer endast från länsstyrelsens egna inventeringar och en av länets två ornitologiska föreningar. Den andra föreningens uppgifter redovisas i andra sammanhang.

Efter ett något lägre antal lyckade häckningar under 2016, så har antalet ökat något igen under 2017. Antalet besatta revir och särskilt antalet lyckade häckningar varierar mellan åren (Figur 1), men någon långsiktig trend för antalet besatta revir eller antalet lyckade häckningar är svår att uttröna under perioden 2005 till 2017.

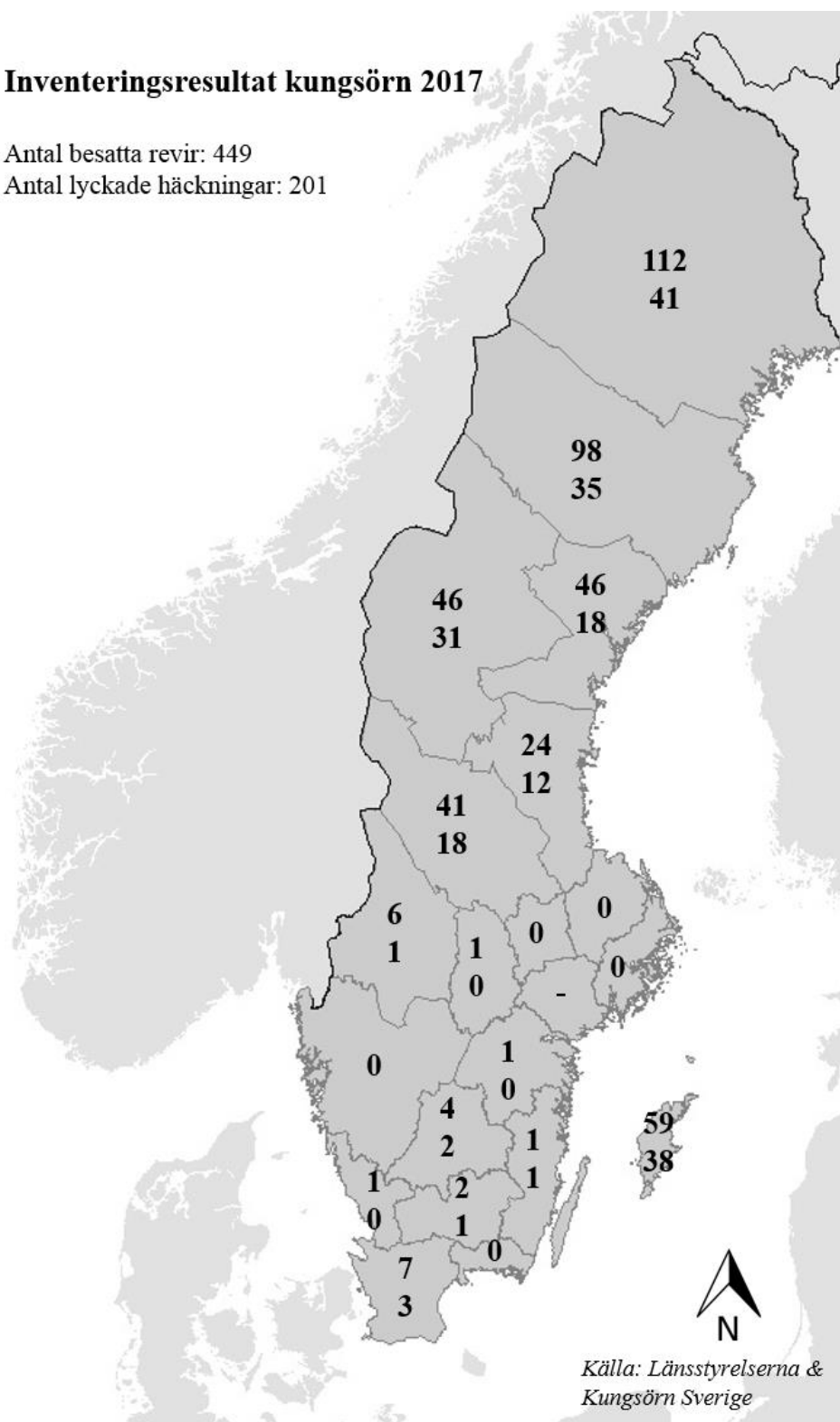
Figur 1. Antal lyckade häckningar och besatta revir av kungsörn rapporterade av länsstyrelserna 2005–2017, enligt Viltskadecenters samlade rapporter om kungsörnsinventering.

Karta

Inventeringsresultat kungsörn 2017

Antal besatta revir: 449

Antal lyckade häckningar: 201

Figur 2. Resultat från inventeringen av kungsörn 2017 enligt länsstyrelsernas sammanställning. Siffrorna anger antal besatta revir respektive antal lyckade häckningar i respektive län. I Södermanlands län genomfördes ingen inventering.

© Lantmäteriet i2014/764

Diskussion

Nuvarande inventeringssystem

Inventeringarna är organiserade på olika sätt i de olika länen. Samordningen mellan länsstyrelserna och Kungsörn Sverige är inte alltid fullständig, varför siffrorna i vissa län kan skilja sig något beroende på vem som lämnar data. Det är viktigt att den kunskap som finns samordnas på bästa sätt (t ex Mebus, 2013). För att inventeringarna av kungsörn ska hålla så hög kvalitet som möjligt bör länsstyrelserna och kungsörnsgrupperna sträva efter att fortsätta samverka i en positiv anda. Samarbetsformer diskuteras även i och med den översyn av inventeringen som sker under hösten 2017.

En viktig kommentar till resultatet 2017 är att uppgifterna som redovisas från länsstyrelsen i Västernorrland (18 lyckade häckningar och 46 besatta revir utav 49 kontrollerade revir) är ofullständiga, eftersom de enbart baseras på inventeringar som gjorts av länsstyrelsen och *en* av länets två ornitologiska föreningar. Detta förhållande råder sedan inventeringssäsongen 2015. Tidigare år har båda föreningarna bidragit med information till länsstyrelsen. Det finns alltså inventeringsresultat som länsstyrelsen inte har, men som kommer att ingå i sammanställningar som publiceras av ornitologerna. I Södermanland genomfördes ingen inventering av kungsörn under säsongen 2017 i de två kända reviren i länet.

Kungsörnsstammens utveckling

Efter något vikande siffror under säsongen 2016, har antalet lyckade häckningar ökat något igen under 2017 (Figur 1), med siffror i nivå med säsongerna 2014 och 2015. Undantaget är Norrbottens län, där antalet lyckade häckningar under 2017 minskade med ungefär en tredjedel från 2015 och 2016. Antalet besatta revir är fortfarande lägre i förhållande till säsongerna 2014 och 2015 och oförändrat sedan 2016. När det gäller antalet besatta revir så har dessa minskat i de stora kungsörns länen Västernorrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten med ungefär en femtedel jämfört med 2014 och 2015. Vid sidan av vädret i början av häckningssäsongen anses sorkcyklerna vara den huvudsakliga faktor som påverkar kungsörns häckningsframgång i norra Sverige (t ex i Västerbottens län 2016) och därmed stammens dynamik för hela landet.

Med 201 lyckade häckningar ligger kungsörnsstammen år 2017 över det av riksdagen fastställda referensvärdet för populationsstorlek, vilket är minst 150 lyckade häckningar (bet. 2013/14: MJU7, rskr. 2013/14:99). För perioden 2005–2017 ligger genomsnittet för antalet lyckade häckningar på 172 stycken (± 48 standardavvikelse). Ungproduktionen hos kungsörnar i Sverige anses generellt vara för låg för en långsiktigt positiv utveckling av populationen (SOU 2007:89, Nygård, 2013,

Dahlén och Orrhult, 2013). För perioden 2005–2017 ligger genomsnittet för antalet besatta revir på 454 stycken (± 35 standardavvikelse).

I Norge har man tagit fram en omräkningsfaktor som skulle kunna användas för att översätta antalet besatta revir till ett antal individer i kungsörnspopulationen (Nilsen, m fl 2015). Det återstår dock att utvärdera i vilken utsträckning detta angreppssätt kan tillämpas på data framtagna med den svenska inventeringsmetodiken för kungsörn, eftersom det är oklart hur bra täckningsgrad inventeringarna egentligen har. Om man trots detta tillämpar beräkningsmodellen på svenska data från 2017, resulterar det i en population som uppgår till 1419 individer (mellan 1262 och 1598 fåglar). För genomsnittet för hela perioden 2005–2017 är motsvarande siffror 1434 individer (mellan 1275 och 1616 fåglar). Eftersom den norska modellen utgår från ett *uppskattat* totalantal besatta revir (Dahl, m fl 2015) och beräkningen här ovan istället använder sig av det faktiska antalet *konstaterade* besatta revir, så bör siffrorna vara en underskattning av den verkliga populationsstorleken i Sverige.

Litteratur

Betänkande 2013/14: MJU7, rskr. 2013/14:99 ”En hållbar rovdjurspolitik”

Dahl, E.L., Nilsen, E.B., Brøseth, H. & Tovmo, M. 2015. Estimering av antall hekkende par kongeørn basert på kjent forekomst i Norge for perioden 2010-2014. - NINA rapport 1158.

Dahlén, B. & Orrhult, S. (2013) Kungsörn i Sverige 2013. - sidorna 30-31 i: Nygård, T., Auran, J.O., Gjershaug, J.O., Knoff, K. & Østerås, T.R., Nordisk kongeørnsymposium 2013. - NINA Rapport 1001.

Ekenstedt, J. & Schneider, M. (red.) (2008) The Golden Eagle (*Aquila chrysaetos*) in the North Calotte Area 1990-2007. - Nordkalottrådets publikationsserie, rapport nr. 55, Nordkalotträdet

EU:s art- och habitatdirektiv (direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter)

Linnell J, Salvatori V & Boitani L (2008). Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. Contract nr. 070501/2005/424162/MAR/B2. Final version 1st July 2008.

Länsstyrelsen Västerbotten (2016). Inventering av järv, lo, varg, björn och kungsörn i Västerbottens län - Slutrapport för inventeringssäsongen 2015-2016. Dnr 502-9714-2015.

Mebus, F. (2013) Utmaning att integrera kunskap mellan byråkrater och praktiker. - Biodiverse 1/2013:10.

Naturvårdsverket (2013) Nationell förvaltningsplan för kungsörn 2013-2017. - Rapport från Naturvårdsverket.

Nilsen, E.B., Mattisson, J., Nygård, T. & Hamre, Ø. 2015. Kongeørn - bestands- og habitatmodellering. - NINA Minirapport 570.

Nygård, T. (2013) Har vi en bærekraftig kongeørnbestand i nord? - sidorna 20-22 i: Nygård, T., Auran, J.O., Gjershaug, J.O., Knoff, K. & Østerås, T.R., Nordisk kongeørnsymposium 2013. - NINA Rapport 1001.

Schneider, M. (2006) Kungsörnen *Aquila chrysaetos* i Västerbottens län. Förvaltningsplan för åren 2006-2010. - Meddelande 10-2006, Länsstyrelsen Västerbotten.

SOU 2007:89. Rovdjuren och deras förvaltning. Betänkande av utredningen om de stora rovdjuren. - Stockholm.

Viltskadecenter (VSC) är ett nationellt kunskapscentrum rörande viltskador på egendom och inventering av stora rovdjur. VSC fungerar som ett servicecentrum för myndigheter, organisationer, djurägare, markägare och allmänhet i dessa frågor. VSC arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör institutionen för ekologi vid SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet.

Viltskadecenter, Grimsö Forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan

www.slu.se/viltskadecenter

ISBN: 978-91-984193-0-6

